

oslobađa plodotvornu i rodotvornu kišu koju Veles uskraćuje. Posebno zanimljivu cjelinu navedenoga poglavlja čini dio u kojemu autor razmatra i istočnoslavenske verzije bajke *Mačak u čizmama*, u kojoj ulogu igra lisica, i to, eto, bez čizama.

Riječ je, dakle, o iznimnoj knjizi koja potvrđuje kontinuitet mitoloških istraživanja u hrvatskoj filologiji i etnologiji, a koja izdvaja za sada samo dva imena – Radoslava Katičića i Vitomira Belaja – uz sporadične izlete nekih mladih (ali, nažalost, ne i mladahnih) imena u tu, hoćemo-nećemo, vrlo tegobnu rekonstrukciju mitske pozadine hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja. Pa, zaista, svaka im čast i hvala!

Suzana MARJANIĆ

Nikola Visković, Kulturna zoologija, Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2009., 429 str.

Kao što u "Uvodnoj riječi" ove knjige hamletovsko-hekubinskoga podnaslova Nikola Visković ističe, riječ je o knjizi koja je napravljena kao izbor 28 poglavlja iz autorove knjige *Životinja i čovjek: prilog kulturnoj zoologiji*, koja je objavljena 1996. godine u izdanju splitskog Književnog kruga i koja je već duže vrijeme rasprodana. Tako je nakladnik Jesenski i Turk predložio ponovno tiskanje odabranih poglavlja, koje je autor, kako nadalje napominje u "Uvodnoj riječi", u bitnome dijelu ostavio neizmijenjenima, uz nešto manje redakcijske preinake i osuvremenjujuće dopune. Valja istaknuti kako u odnosu na prvo pojavljivanje knjige *Životinja i čovjek* u Hrvatskoj tada još nije postojala udruga za prava životinja; naime, udruga Prijatelji životinja kao prva udruga za prava životinja u Hrvatskoj osnovana je tek 2001. godine. Upravo je tom knjigom, kao što je dobro poznato, Nikola Visković, sve donedavno sveučilišni profesor na Pravnom fakultetu u Splitu, uveo u našu malu i svesrdno razjedinjenu znanstvenu i kulturnu zajednicu multidisciplinarni, interdisciplinarni i transdisciplinarni koncept kulturne zoologije, odnosno, kulturne animalistike, kako ju je kasnije preimenovao u zborniku radova *Kulturna animalistika* sa znanstvenoga skupa održanoga u Splitu 1997. godine, čime je *zoologijsku* sferu prirode ipak zamijenio *kulturnom* – animalističkom sferom.

Sažeto: Viskovićeva knjiga pokazuje kako se povijest životinja i povijest čovjeka međusobno prožimaju, nažalost, sa specističkom prevlašću nadživotinje. Odnosno, kao što navode Alexander Bar i Jan Söderqvist, autori *Netokracije* (2002.), ne smijemo zaboraviti kako je najvažnija značajka totalističkoga mišljenja antropocentrički svjetonazor: "Što je veća sličnost s čovjekom veća je i korist, uporabljivost u ostvarivanju njegovih želja i ambicija kao i vrijednost takvog bića, stvari ili događaja." U okviru navedenoga spomenula bih i ekofeminističku odrednicu, kojoj Visković posvećuje poglavlje pod nazivom "Žene su s vama", i koju uvodi isto tako u ovaj izbor iz 2009. godine. Naime, svi se ekofeminizmi koji se protežu na toj tapiseriji pokreta od spiritualnoga do političkoga ekofeminizma slažu da je svim oblicima opresije zajedničko to što počivaju na patrijarhatu, odnosno, androcentričnom trojstvu opresije koju čine rasizam, seksizam i specizam. Upravo je jedna od mnogih negativnih osobina totalističkoga mišljenja i specizam. Naime, tvorac je pojma *speciesism* – u analogiji s pojmovima kao što su rasizam i seksizam – Richard D. Ryder, britanski psiholog i jedan od

pionirâ suvremenoga oslobođenja životinja i pokreta za prava životinja, godine 1970. u letku istoga naziva.

I dok su u anglosaksonskom području u optjecaju tri termina – *animalistički studiji*, odnosno *animalistika* (*animal studies*), *antrozooloģija* (*anthrozoology*) i *antropologija životinja* (*anthropology of animals*), u hrvatskom znanstvenom i kulturnom krugu u optjecaju je sintagma *kulturna zoologija*, odnosno *kulturna animalistika*, i to zahvaljujući, nije naodmet ponoviti, Nikoli Viskoviću. Pritom se u anglosaksonskom području sve više čuju glasovi teoretičara i praktičara/aktivista koji se zauzimaju za mjesto kritičkih animalističkih studija, odnosno kritičke animalistike (*critical animal studies*), koji se u potpunosti distanciraju od apolitičnosti animalističkih studija kao i njihovih katakombi akademskoga diskursa. Naime, teoretičari kritičke animalistike smatraju da animalistički studiji uopće nisu povezani s pravima životinja, a pritom rad animalističkih studija, čini mi se, uglavnom prepoznaju u akademskoj *mailing listi* NILAS (The Nature in Legend and Story Society), čiji je osnivač Boria Sax. Tako su 2001. godine Steven Best i Anthony J. Nocella osnovali Institut za kritičke animalističke studije (Institute for Critical Animal Studies) kao prvi znanstveni centar posvećen filozofskim diskusijama o oslobođenju životinja, a koji djeluje kao akademska/aktivistička web-stranica. Naime, akademsko je bavljenje životinjama kakvo promovira glavna struja animalistike, prema mišljenju Stevena Besta, apstraktno i teorijsko. Životinje su za animalističke studije, kritički nadalje zamjećuje Steven Best, samo zanimljiva tema istraživanja; animalistički akademizam životinje promatra samo kao objekt, znak, podatak, jedinicu, povijesnu apstrakciju koja se može reificirati i alegorizirati kako bi se napisala knjiga, članak ili pak izlaganje za konferenciju.

Promotrimo ukratko kontekst iniciranja Viskovićeve kulturne zoologije koja, jednostavno rečeno, nastoji odgovoriti na podnaslovno hamletovsko-hekubinsko pitanje ove knjige: "Što je životinja čovjeku i što čovjek životinji?" Tako je prvi prijelaz prema kulturnoj zoologiji, odnosno ulozi animalnoga u kulturnoj historiji, Visković prepoznao u radu Richarda Lewinsohna, koji je pod pseudonimom Morus objavio knjigu *Povijest životinja*, s podnaslovnim odrednicom *njihov utjecaj na kulturu i civilizaciju* (1952.), kojom je među prvima odstupio od čisto biološkoga pristupa fenomenu životinjskoga. Daljnji prijelaz prema kulturnoj animalistici, odnosno, kulturnoj zoologiji, učinio je, kako to Visković nadalje ističe, pariški skup o etnozooloģiji "Čovjek i životinja" (*L'homme et l'animal*), koji je 1975. godine organizirao Raymond Pujol, a pritom je objavljen i istoimeni zbornik radova. Ipak, tim je skupom Raymond Pujol djelomično ograničio mnogostruko proučavanje kulturne zoologije na etnozooloģiju, koju je odredio kao graničnu biološko-socijalnu znanost. U odnosu na takav koncept etnozooloģije Nikola Visković svojim postavkama kulturne zoologije, odnosno kulturne animalistike, propituje sveprisutnost životinjskoga u povijesti čovječanstva, dakle, u materijalnoj i duhovnoj kulturi. Gotovo sve ove vidove istraživanja obuhvatilo je, kako ističe Visković, oxfordsko izdanje *A Cultural History of Animals* u šest tomova, objavljeno 2007. godine.

Navedimo neke podatke o ulozi životinja u povijesti čovječanstva, a prema primjerima iz Viskovićeve knjige. Npr. sve do početka 20. stoljeća ratovi su bili nezamislivi bez konja kao i drugih životinja. Tako je 10 000 konja stradalo u staljingradskoj bici, gdje su ranjeni, izmasakrirani konji bili prisiljeni trčati i na tri noge, a tu je stravičnu istinu, o kojoj se na žalost ne može čuti u probranoj povijesti za srednjoškolce, tematizirao u potresnoj lutkarskoj predstavi *Bitka za Staljingrad* gruzijski redatelj Reza Gabriadze. Podsjetimo da su mučnici, svetoj Adeli, talijanski mesari posvetili kao svojoj zaštitnici svinjsko-goveđu *kobasu* "mortadelu". Prva bića što su uzletjela balonom 1783. godine bile su ovca, patka i pijetao, a 1957. godine svemirskim brodom lansirana je i Lajka – sićušna mješanka sibirskog haskija i terijera, lualica pokupljena s moskovskih ulica. Za razliku od Lajke, koja je prva podnijela ciničan teret znanstvenih testiranja kao i hladnoratovskog nadmetanja "tko će prvi zagospo-

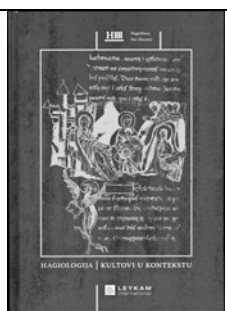
dariti svemirom", Strijelka i Bijelka bila su prva živa bića koja su preživjela let u orbiti. Dok zapisujem ove retke, upravo saznajem kako su "Ameri" 9. listopada 2009. u potrazi za vodom u Mjesečevim kraterima bombardirali i Mjesec, što je u nekim američkim vijestima preneseno bombastičnom rimom "Big Moon Boom!".

Tako ključno pitanje ove knjige čini autorov upit: "kako spriječiti nepravedno upadanje prava jednih bića u prava drugih bića, tj. razornu apsolutizaciju ičijih prava?" (394-395). Jer kao što je izjavio Nikola Visković u nedavnom gostovanju u televizijskoj emisiji *Nedjeljom u 2* (veljača, 2008.) – postoje samo dvije tabu teme: jedna je tabu tema Bog, a druga su klaonice. Završno, što se tiče tabu teme klaonica, željela bih se pozvati na Coetzeejevo pitanje iz njegova romana *Elizabeth Costello: osam predavanja* (2003.), gdje njegova fiktionalna romansijerka Elizabeth Costello u promišljanju klaonica kao varijantama koncentracijskih logora, postavlja sljedeće pitanje: "ako Sotona ne divlja po klaonicama, gdje je onda?".

Ipak, valja zamijetiti cinički paradoks, što, dakako, potvrđuje i Viskovićeva knjiga, koja ima kulturni status među našim animalistima – i teorijskoga i aktivističkoga usmjerenja, danas kad je životinja kao i cjelokupna priroda svedena samo na eksploatirajući objekt, u onome što animalisti nazivaju suvremenim holokaustom, začudo nije nestala i njihova simbolička vrijednost.

Suzana MARJANIĆ

Hagiologija, Kultovi u kontekstu, ur. Ana Marinković i Trpimir Vedriš, Leykam international, Zagreb 2008., 261 str.

Srednji se vijek često promatralo, u apologetskom smislu, kao "razdoblje vjere", odnosno vjervovanja koje je dalo vrijeme katedrala i križarskih ratova; moderna pozitivistička je znanost racionalnost ljudi srednjega vijeka smatrala upitnom, a srednjovjekovne je "nadrealne" fenomene promatrala često kao praznovjerje. Postojala je izvjesba sumnjičavost prema srednjovjekovnim *libri miraculorum*. Godine 1924. Marc Bloch objavljuje knjigu *Les Rois thaumaturges*, koja označava svojevrstni historiografski zaokret u proučavanju čuda i čudesnog. Bloch je otvorio nove perspektive u interpretaciji čudesnog te je polazeći od vjere u čuda kao konstitutivnog dijela mentaliteta srednjega vijeka, pokušao predočiti njezine implikacije na vjerski i politički život.

No tek oko 1960. godine, s javljanjem zanimanja za povijest mentaliteta (škola *Annales* npr.), čuda i čudesno, a time i hagiografija, postaju ozbiljnim predmetom proučavanja historioografa te je od tada bibliografija radova o čudesima, kao i o socijalnim, psihološkim i političko-ideološkim uvjetima njihova nastanka, narasla do golemih razmjera.

Pojam hagiografije isprva se koristi za označavanje onoga koji piše o svecima, to jest "stručnjaka za svece", a kasnije, od 17. stoljeća, označava književni žanr koji se bavi svecima i njihovim životima, tj. hagiografija je, prema etimologiji riječi, studija o svecima, njihovoj povijesti i o njihovu kultu. Hagiografiju je nemoguće ne promatrati u ulozi "autentičnosti" ili "povijesne vrijednosti", što zapravo znači podvrgnuti književni žanr zakonima drugoga žanra –